

RESS ZOLTÁN

A Görgei Artúr rehabilitációját elindító 1884–1885-ös kezdeményezés hatása a honvédegyleti mozgalomra

*„Emlékszel-e még öcsém, hogy nekem – bármerre dőljön el hazánk sorsa – mártírszerep fog jutni. Jutott is: de ennyire kinteljesnek nem véltem volna. Akasztófát, golyót vagy örökös börtönt vártam – rövid szenvedések után végső nyugalmat. De jelen állapotom százszorta rosszabb mindezeknél! Kitéve minden buta vadállat számárrúgásainak, tört erővel, minden oltalom és védelem nélkül, és mi legfájóbb, tapasztalni azt, mint kárhozhatnak éppen azok, akikért számtalanszor kockáztattam életemet: állapotom hasonló egy dermenetben szenvedő tetszhalottéhoz, aki fültanúja legjobb barátjai rendelkezéseinek eltemettetése iránt.”*¹ Az idézett sorokat Görgei Artúr vetette papírra István öccséhez írt levelében 1849 végén, s talán maga sem gondolta, hogy harmincöt év múlva egykori bajtársai fognak majd támogatóan fellépni mellette.

Görgei a magyar hadtörténelem és az 1848–1849-es önvédelmi háború és szabadságharc egyik legsikeresebb katonai vezetője, ennek ellenére megítélése másfél évszázadon keresztül nagyon ellentmondásos volt. A Görgei-kérdés és a hozzá kapcsolódó áruuló mítosz napjainkra jelentősen veszített ugyan az erejéből, de az egykori fővezér személye körüli csatározások vizsgálata még számos meglepetéssel szolgálhat a kutatók számára.²

Az 1884–1885-ben a Görgeit áruulási vád alól felmenteni kezdeményező mozgalom körül kirobbant vita igazolhatóan nagy hatást gyakorolt a botrányoktól és politikai beharcoktól súlytalanná váló honvédegyleti mozgalomra is, amely ennek köszönhetően új erőre kapott. Az 1880-as évek elején számos honvéd szervezet szüneteltette tevékenységét, vagy hivatalosan nem is létezett. A Görgei-ügy újbóli felelevenítése ezt az alvó állapotot zárta le, s ezzel kezdetét vette a honvédegyleti mozgalom új korszaka, amelyben ismét tevékeny szerepet vállaltak az egykori veteránok.

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy a Görgei felmentését célzó szervezkedés milyen hatással volt a honvédegyletekre, és a kialakult vitában melyik szervezet milyen álláspontot foglalt el. A korabeli sajtóban pontosan nyomon követhető, hogy a közvélemény és az 1848-as honvédek véleménye miként formálódott az 1885. március 9-10-én tartott, botrányba fulladt országos honvédgyűlésig, s hogy Görgei „bírái”, egykori bajtársai milyen véleményt formáltak hajdani fővezérükkel kapcsolatban, illetve milyen utóhatásai voltak mindennek.

---

¹ Görgei Artúr: *Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben*. Görgey István fordítását átdolgozta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta Katona Tamás. Budapest, 1988. 1. köt. 111.

² Lásd: Kosáry Domokos: *A Görgey-kérdés története*. 1–2. köt. Budapest, 1994.

Az 1848-as honvédegyleti mozgalom története 1884-ig

Magyarországon körülbelül 88–90 honvédegylet működött a kiegyezést követő években eltérő aktivitással, s típusukat tekintve városi, megyei, területi, kerületi egyletekre oszthatjuk őket. A 19. század második felében az egyletek általában nem kötötték a belépést a közösen megélt múlthoz, a honvédegyletek sajátosságát viszont pontosan az adta, hogy tagságuk feltétele az igazolt honvédmúlt volt. Egyediségüket jelzi az is, hogy politikai és szociális jelleggel egyaránt bírtak, s a honvédegyleti mozgalom súlyát emelte, hogy helyi és országos taglétszáma is kifejezetten magasnak számított. A személyi összetételt vizsgálva a mozgalom 1860-as kezdetekor a 32–52 éves korosztály volt túlsúlyban, hiszen az 1848–1849-es szabadságharc idején a tagok nagyrészt a 18–38 éves korosztályhoz tartozó honvédek voltak. Ők az 1880-as évek közepén 53–73 éveikben jártak. Az idő múlásával, a honvédek öregedésével természetesen a célok is megváltoztak, kezdeti politikai súlyuk fokozatosan csökkent, a szociális kérdésekben viszont egyre erőteljesebben hallatták hangjukat.³

A honvédegyleti mozgalom hatvannégy éves története az 1860-ban megalakuló Bereg megyei Honvédegylettel vette kezdetét,⁴ és az Országos Honvédegylet 1924-es megszűnéséig tartott⁵ Az egyleti életet a Pest városi Honvédegylet, majd 1867-től az Országos Honvédegylet próbálta összefogni.⁶ Eredeti célkitűzéseik közé tartozott a rokkant és rászoruló honvédek segélyezése, az elesett bajtársak árváinak és özvegyeinek támogatása, valamint az álhonvédek kiszűrése a jelentkezők soraiából. Mindezen túl ápolták a szabadságharc szellemiségét, s rendszeresen részt vettek megemlékezéseken, szoboravatásokon, illetve elhunyt '48-as társaik temetésén. Kossuth Lajosnak komoly kultusza volt köreikben, az egykori kormányzó elnök véleménye nagy hatással volt rájuk. 1861 augusztusában azonban a honvédegyleteket betiltották, s a legtöbb szervezet megszűnt, de közülük több illegálisan tovább folytatta működését, ilyen volt például az Szabolcs megyei Honvédegylet is.⁷

Az 1867-es kiegyezést követően újjáalakuló honvédegyletek két fő célt tűztek ki maguk elé: a honvédségélezés kérdésének rendezését és az önálló Magyar Királyi Honvédség megerősítését. Törekvéseiket 1869-re többnyire el is érték, köszönhetően elsősorban a kormányzat politikájának.⁸

A honvédegyleti mozgalom vezetéséért 1867–1868-ban komoly belharc bontakozott ki, melynek gyökerei természetesen a politikai hovatartozásban keresendő. Az Országos Honvédegylet Perczel Mór, illetve a Buda-Pesti Honvédegylet Klapka György irányítása alatt a Deák-párt politikájával szimpatizált. Az egyletek többségében viszont az ellenzéki szélsőbal nézeteket valló volt honvédek voltak többségben, s az 1867–1868-as Vidats János⁹ – Mikár

³ Ress Zoltán: *A Somogy megyei Honvédegylet története 1861–1911*. In: Récsei Balázs (szerk.): *Somogy megye múltjából*. Levéltári Évkönyv 47–49. Kaposvár, 2021. 112.

⁴ Csatóry György: *A Bereg megyei 1848–49-es honvédegylet története*. In: Csatóry György (szerk.): *Múltunk írott ereklyéi*. Ungvár–Budapest, 1995. 119–120.

⁵ Ress Zoltán: *Honvédnévkönyvek és honvédösszeírások – Adalékok az 1848–49-es szabadságharc utóéletéhez és kultuszához*. Hadtörténelmi Közlemények, 135. évf. (2022) 2. sz. 388.

⁶ Gánóczy Flóris: *A honvéd-egyletek*. In: Vahot Imre – Gánóczy Flóris (szerk.): *Honvédek könyve*. Történelmi Adat-tár az 1848-ki és 1849-ki magyar hadjáratról. Pest, 1861. 153–155.

⁷ Tóth Sándor: *„Koszorút a hősnék sírhalmára.” Tanulmányok 1848/49 – 1998/99*. Nyíregyháza, 1999. 164.

⁸ Farkas Katalin: *Perczel Mór és a honvédegyleti mozgalom kibontakozása (1867–1868)*. Hadtörténelmi Közlemények, 123. évf. (2010) 3. sz. 541–544.

⁹ Bona Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban*. 2. köt. Budapest, 2009. 529.

Zsigmond¹⁰ ügyet követően – melynek egy személyes konfliktuson nyugvó sikkasztási vád volt az alapja – könyörtelen harc kezdődött a mozgalom vezetésért.¹¹ A Budapesti Honvédegylet 1868. március 29-én megtartott ülésén Perczel botrányos hangvételű beszédben élesen bírálta Kossuth Lajost is, s ezzel az addig őt támogatók jelentős részét magára haragította. Az ügy Perczel lemondásával ért véget, s az elkövetkező időszakot döntően meghatározták a politikai alapú sérelmek.¹²

1869 után látványosan visszaesett a honvédegyletek működésének aktivitása, ami több okra vezethető vissza. A Békés megyei Honvédegylet 1870 májusában szüntette be tevékenységét, s ezt azzal indokolta, hogy a honvédek erkölcsi elismerése időközben megtörtént, s az egylet tőkájének kamatából a megyei honvédek ellátását tudja biztosítani egy alapítvány.¹³ A Baranya megyei Honvédegylet a magyar honvédség felállítására hivatkozva szüntette be működését.¹⁴ A Szabolcs megyei Honvédegylet esete pedig kiváló példa arra, hogy az egyleti elnök elhalálózása miként vezethetett a szervezet megszűnéséhez.¹⁵ A Somogy megyei Honvédegylettel kapcsolatban nincs tudomásunk annak tényleges megszűnéséről, de a Központi Választmánnyal való kapcsolattartása és aktivitása 1871-től látványosan csökkent, igaz, ebben az elnök, Igmándy Sándor ezredes¹⁶ 1877-es elhalálózása is szerepet játszhatott.¹⁷ Az említett példák jól érzékelhető, hogy a honvédségélyezés országos bevezetése, valamint a Magyar Királyi Honvédség felállítása alapvetően kedvezőtlenül hatott az egyleti mozgalomra, az egyletek jelentős része ténylegesen megszűnt vagy szüneteltette működését. Ez megfelelt a kormány törekvéseinek is, hiszen a hivatalos politika számára kellemetlen jelenség volt a mozgalom.

Az 1870-es években tovább mélyítették a válságot a Honvédmenház¹⁸ államosítása körüli csatározások, az Országos Honvédegylet vezetéséért folyó, botrányokkal és belső ellentétekkel teletűzdelt viszálykodás, és ez egyfajta morális mélyponthoz vezetett.¹⁹ Mindezek ismeretében figyelemre méltó azonban, hogy az Országos Honvédegylet 1878-as azon felhívására, melyben számba kívánták venni a működő egyleteket, a 88 egyletből 84 jelzett vissza, köztük olyanok is, amelyek már hivatalosan megszűntek.²⁰

¹⁰ Bona Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban*. 2. köt. Budapest, 1998. 491.

¹¹ Farkas: *Perczel Mór és a honvédegyleti mozgalom*, 544–551.

¹² Farkas Katalin: „Régi honvédek” a kiegyezés rendszerében. *Hadtörténelmi Közlemények*, 130. évf. (2017) 4. sz. 1029.

¹³ *Hadtörténelmi Levéltár*, VI./15. 39. d., Békés megyei Honvédegylet (1861–1897); Óriné Fodor Márta: *Az 1848/49-es Baranya megyei honvédegylet 1867-től 1890-ig*. In: Vonyó József (szerk.): *Tanulmányok Pécs Történetéből*. 2–3. Pécs, 1996. 205.

¹⁴ Óriné Fodor: *Az 1848/49-es Baranya megyei honvédegylet*, 205.

¹⁵ Tóth: „Koszorút a hősnék sírhalmára”, 184.

¹⁶ Bona Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. 1. köt. Miskolc, 2015. 323.

¹⁷ Rész Zoltán: *A Somogy megyei Honvédegylet története*, 127.

¹⁸ Vidats János kezdeményezésére a Soroksári út 114. szám alatt 1872. szeptember 29-én létrejött intézmény az agghonvédek számára adott otthont. Lakói katonás fegyelemben és hierarchiában élték mindennapjaikat 1873 és 1928 között. Az utolsó itt élő ’48-as veterán, Lebó István 1928. július 1-jén hunyt el az épület falain belül. Rész Zoltán: *Lebó István, első az utolsók között. Az utolsó 1848–1849-es honvéd(ek) nyomában a korabeli sajtó tükrében*. In: Ihász István – Pintér János (szerk.): *Történelmi Muzeológiai Szemle*, 18. Budapest, 2020. 17.

¹⁹ Lásd: Farkas: „Régi honvédek”, 1035–1046.

²⁰ Farkas: „Régi honvédek”, 1040.

Látványosan csökkent az országos honvédegyűléseken való részvétel is ebben az évtizedben. 1870-ben a 88 egyletből 35, 1873-ban 23, 1874-ben 30, 1878-ban 15, 1882-ben 22, míg a Tisza László százados²¹ elnöke alatti első gyűlésen 19 képviseltette magát a rendezvényen. Összehasonlításképpen: a Görgei-ügy lázában égő gyűlésen 1885-ben 52 egylet képviselője volt jelen.²²

A mozgalmon belüli minden jó ízlést nélkülöző ellenségeskedést végül az 1883. május 26–27-i országos honvédegyűlés zárta le, melyen Krivácsy József lemondott az Országos Honvédegyelet elnöki pozíciójáról, és helyét Tisza László honvédszázados, a miniszterelnök bátyja vette át. Ezzel a Honvédmenház után a honvédegyeleti mozgalom vezetése is a kormány befolyása alá került. Ez azonban nem jelentette automatikusan azt, hogy ellenzéki '48-asok ne keresték volna az alkalmas pillanatot az őket ért sérelmek megbosszulására.²³

Kezdeményezés Görgei Artúr árulási vád alóli felmentésére

1884 kétségtelenül fordulópontot jelentett a honvédegyletek történetében, a hanyatlófélben lévő mozgalomnak a Görgei-kérdés napirendre kerülése adott új lendületet, s ennek kapcsán a '48-as honvédek ismételten erőteljesen hallatták a hangjukat.²⁴

1880 és 1882 között jelentette meg az Athenaeum Társulat Kossuth Lajos emigrációs (emlék)iratainak első három kötetét, s ez ismételten felizzította a Görgei Artúr személye körüli vitát. A még élő honvédek körében nagyon erősen hatott a volt kormányzóelnök kultusza, s így számukra perdöntő volt Kossuth állásfoglalása, értékelése az egykori fővezérrel kapcsolatban. Kossuth az 1849. szeptember 12-i vidini levelében megfogalmazott árulási vádat élete végéig fenntartotta, s ezt a közvélemény és a '48-as veteránok többsége is osztotta. Ugyanakkor az egykori fővezér tisztelete és méltósága megőrzésének igénye komoly dilemmát jelentett az egykori bajtársak közül sokak számára.²⁵ 1884 tavaszán a Visontai Kovách László²⁶ százados, országgyűlési képviselő, Vendrei (Aschermann) Ferenc²⁷ és Mikár Zsigmond főhadnagy, az Országos Honvédegyelet jegyzője által indított Görgei rehabilitációs mozgalom az egykori fővezér személyének árulási vád alóli felmentését tűzte ki célul.²⁸ Ennek érdekében 1884 májusában egy nyilatkozatot fogalmaztak meg, amellyel nagyon sokan egyetértettek, s látták el kézjeggyel. Az aláírók között találjuk Klapka György és Gáspár András volt honvéd vezérőrnagyokat, Bárczay János, Beke József, Berzsényi Lénárd, Bozó Manó, Kászonyi József, Máriássy János, Menyhárt Antal, Szekulics István, Szöllényi József, Tóth Ágoston, báró Üchtritz Emil és Vendrei (Aschermann) Ferenc volt honvéd ezredeseket, akiknek a neve komoly súlyt adott a mozgalomnak. Rajtuk kívül a szabadságharc 13 alezredese, 22 őrnagya, 61 századosa, 47 főhadnagya, 35 hadnagya, 8 őrmestere, 22 honvédje és 17 egyéb személy látta el kézjeggyel az okmányt.²⁹ A kezdeményezés híre május végén, június első napjaiban kezdett el terjedni, s először a *Hírlapcsarnok*, majd július 1-jén a *Buda-*

²¹ Bona: *Századosok*, 2. köt. 460.

²² Farkas: „Régi honvédek”, 1049–1050.

²³ Farkas: „Régi honvédek”, 1046.

²⁴ Tóth: „Koszorút a hősnak sírhalmára”, 186.

²⁵ Kosáry: *A Görgey-kérdés*, 1. köt. 56–60.

²⁶ Bona: *Századosok*, 1. köt. 591–592.

²⁷ Bona: *Táborkok és törzstisztek*, 1. köt. 162.

²⁸ Hermann Róbert: *Harmincöt év múlva – Görgei Artúr honvédtábornok rehabilitációs okmánya, 1884. május 30.* In: Ujváry Gábor (szerk.): *Veritas Évkönyv*, 2017. Budapest, 2018. 57.

²⁹ Hermann Róbert: *Egy tanulságos névsor – Görgei Artúr honvédtábornok rehabilitációs okmányának aláírói 1884-ben.* In: Ujváry Gábor (szerk.): *Veritas Évkönyv*, 2018. Budapest, 2019. 37–38.

pesti Hírlap is beszámolt róla. A Kossuth-párti *Függetlenség* című újság pedig szinte napi rendszerességgel foglalkozott a Görgei-üggyel, ahogy azt a korabeli sajtó nevezte a rehabilitációs mozgalom körül kialakuló, heves indulatokat kiváltó vita nyomán.³⁰

A mozgalom tagjai által megfogalmazott nyilatkozat, amelyet 237-en írtak alá, 1884. november 23-án jelent meg több sajtóorgánumban. Az aláírók céljukat a következőképpen fogalmazták meg: „És tesszük ezt most, az évek hosszú sora után, midőn az események és az illető egyéniség felől való bírálatunkhoz az elfogultság gyanúja sem férhet, és midőn érett megfontolás után mondhatjuk ki azt, amivel 1849. augusztus 13-ig a magyar hadsereg egyik kiváló hadvezére volt, s akit elismert képessége és hadseregnek véres tusák során növekedett szeretete és bizalma tartott fenn, ismételt félreértések, sőt belső meghasonlás dacára is mindvégig a hadsereg élén, hogy – mondjuk – Görgei Artúr, bármennyire megfoghatatlannak találta is a nem eléggé tájékozott vagy félrevezetett közvélemény egyik vagy másik tettét és annak indokait, kiváltképpen pedig a fegyverletétel cselekményét, erkölcsi teljes meggyőződésünk szerint a legsúlyosabb helyzetekben is egyaránt és mindvégig híven, tiszta szándékkal és becsülettel szolgálta a hazát!”³¹

A dokumentum egy-egy példányát már nyilvánosságra hozatalának napján a Visontai Kovách László által vezetett küldöttség átadta Pulszky Ferencnek, a Nemzeti Múzeum igazgatójának, majd Görgei szállásán a volt honvéd tábornoknak is. Ezt követően Pulszky és Görgei jóváhagyásával Görgey István ügyvédi irodájában helyeztek letétbe egy újabbat, abból a célból, hogy aki még alá szeretné azt írni, az megtehesse.³²

A honvédegyletek reakciói a kezdeményezésre

A kezdeményezés Görgei tevékenységének ártértékelésére jelentős hatással volt az addigra már halódó honvédegyletek tagságára s természetesen az egyletekre is. Az első reakciók nagyon különbözőek voltak, a legtöbb szervezet azonban határozottan Kossuth nézeteit vallotta, Görgeit a nemzet árulójának bélyegezte, eltérő vérmérsékletük szerinti bűnhődést kívánva az egykori fővezérnek. Voltak olyan szervezetek is, amelyekben belül hosszan tartó, késhegyre menő vita alakult ki a kérdéstről, s az is kihívást jelentett, hogy egységes álláspontra helyezkedjenek. Számos honvédegylet rossz kezdeményezésnek tartotta a nyilatkozatot, véleményük szerint Görgei történelmi szerepének megítélése nem tartozik a kortársak hatáskörébe, az utókor és a jövő történészeinek lesz a feladata, hogy ítéletet mondjanak tettei felett. Természetesen akadtak olyan egyletek is, akik élénken foglalkoztak ugyan a Görgei-üggyel, de testületileg, egységesen nem foglaltak állást, inkább tagjaikra bízták, miként ítéli meg az egykori fővezér tevékenységét. Egyetlen olyan egyletről van adatunk, amely testületileg kiállt a mozgalom mellett, ez a Sopron megyei Honvédegylet volt.

Figyelemre méltó, hogy a kormánybarát Országos Honvédegylet vezetése a nyilatkozat mellett érvelt, az egyletek többsége viszont a közvélemény álláspontjára helyezkedett. Lásuk ezek után, hogy milyen álláspontot foglaltak el az egyes egyletek.

A *Szabolcs megyei Honvédegylet* Kralovánszky László százados³³ kezdeményezésére 1884. szeptember 8-ára a nyíregyházi Városháza tanácstermébe hívta össze tagjait, hogy véleményt formáljanak. A források szerint körülbelül harminc a megyében élő egykori '48-as honvéd jött erre el. A jelenlévők abban állapodtak meg, hogy mivel a Szabolcs megyei Hon-

³⁰ Hermann: *Harmincöt év múlva*, 60.

³¹ Hermann: *Harmincöt év múlva*, 67.

³² Hermann: *Harmincöt év múlva*, 70.

³³ Bona: *Századosok*, 1. köt. 606.

védegyelet még működő, tevékeny egylet, mozgósítsák, szólítsák meg a szervezet hosszú ideje passzivitásba vonult igazolt tagjait is, válasszák meg újra képviselőiket, és ezek után testületileg adjanak választ a rehabilitációs kezdeményezésre. Ennek következtében a Nyírség hasábjain megjelent felhívásában Kralovánszky László október 5-ére hívta össze a megyei honvédegyűlést, az időközben Szabolcs megyébe költözött '48-as veteránokat pedig felszólította, hogy igazolják magukat a gyűlés időpontjáig.³⁴

A *Nyírvidék* című folyóirat természetesen örömmel értesítette az olvasóit: „A Szabolcs megyei honvédegyelet, melyről az a hír kelt szárnyra, hogy megszűnt, hosszás hallgatás után a Görgey-féle igazolási ügyben élet-jelet adott magáról.”³⁵

Az október 5-ei megyei gyűlésen aztán az addigi honvédegyeleti elnök, Elek Ferenc alezredes³⁶ lemondott tisztségéről, és a helyét Krasznay Gábor százados³⁷ vette át. A megyei szervezet új vezető testületének felállítását követően a honvédek a rehabilitáció kérdését tárgyalták meg hosszán. Krúdy Gyula százados³⁸ szépen átgondolt beszédében egy határozati javaslatot terjesztett a közgyűlés elé, amelyet a jelenlévők hosszás éljenzéssel fogadtak. Ebben kifejtette, hogy szerinte miért nem lehet felmenteni Görgeit az árulás vádjára: „Nem tartom felmenthetőnek azt, aki 35 évig viseli a hazaárulás vádjának terhét; holott csak egy szavába kerül neki az önigazolás, ha erre Kossuthot felkéri vala. Görgeynek csak két teendője volt. Vagy felmenteni, vagy főbe lőni magát. Egyiket sem tette. Tehát a vádat önmaga beismerte.”³⁹ A gyűlésen természetesen több érdemi hozzászólás is elhangzott. Szomjas József százados,⁴⁰ országgyűlési képviselő azzal érvelt, hogy majd az utókor feladata megítélni Görgeit, nem pedig az övék. Fráter Sándor százados⁴¹ viszont Görgei rehabilitációja mellett foglalt állást, de beadott indítványát 24:3 arányban leszavazták. Szavazni csak az igazolt megyei honvédeknek volt joguk, de feltűnő, hogy az állásfoglalás előtt többen is elhagyták a gyűlést.⁴² Végül a szabolcsi szervezet komoly többséggel elfogadta Krúdy Görgeit elítélő javaslatát. Az újjáalakult szabolcsi szervezet lett ezek után az egyik zászlóhordozója az ellenrehabilitációs mozgalomnak, és ők követelték a lehangosabban, hogy Görgei személyét a '48-as honvéd mozgalom egyszer s mindenkorra határozottan ítélje el az árulás vádjában.⁴³

1884. augusztus 31-én tartotta közgyűlését a *Borsod megyei Honvédegyelet*. Az egylet tagjai Görgei személyével kapcsolatban ugyan szemmel láthatóan ellenszenvvel viseltettek, és elítélték őt, mégis úgy vélték, hogy az egykori fővezér történelmi szerepét egyrészt már megítélte a történelem, másrészt ennek felülbírálatát az utókor történészeire kell bízni, s a vita eldöntése nem a honvédegyelet feladata.⁴⁴ Ennek megfelelően a következő nyilatkozatot bocsátotta ki: „A Borsod megyei 1848-49-iki honvédegyelet mint önálló, s úgy felülről,

³⁴ A *Nyíregyházán lakó 1848/49-iki honvédek*. Nyírvidék, 1884. (4. évf.) 37. sz. szeptember 14. 3.

³⁵ *A szabolcsmegyei honvéd-egylet közgyűléséből*. (1884. október 5.) Nyírvidék, 1884. (4. évf.) 41. sz. október 12. 1–2.

³⁶ Bona: *Tábormokok és törzstisztek*, 1. köt. 253.

³⁷ Bona: *Századosok*, 1. köt. 608.

³⁸ Bona: *Századosok*, 1. köt. 615.

³⁹ *A szabolcsmegyei honvéd-egylet közgyűléséből*. (1884. október 5.) Nyírvidék, 1884. (4. évf.) 41. sz. október 12. 1–2.

⁴⁰ Bona: *Századosok*, 2. köt. 426.

⁴¹ Bona: *Századosok*, 1. köt. 365.

⁴² *A szabolcsmegyei honvéd-egylet közgyűléséből*. (1884. október 5.) Nyírvidék, 1884. (4. évf.) 41. sz. október 12. 1–2.

⁴³ *A szabolcsmegyei honvéd-egylet közgyűléséből*. (1884. október 5.) Nyírvidék, 1884. (4. évf.) 41. sz. október 12. 1–2.

⁴⁴ *Meghívás*. Borsod Miskolci Értesítő, 1884. (18. évf.) 35. sz. augusztus 27. 3.

mint alulról jövő nyomásnak engedni nem szokott független testület, Görgey Arthur rehabilitációját egyáltalában helytelen és szerencsétlen gondolatnak tartja, s ez ellen határozottan tiltakozik. Miután pedig az ő viselt dolgai felett a nemzet közvéleménye, részben a történelem már kárhozható ítéletet hozott, de a tények is ellene bizonyítottak: ennél fogva ezen egyet Görgey Arthur volt tábornok rehabilitációjának kérdését határozottan és mindenkorra visszautasítja.”⁴⁵ A nyilatkozatot közzé tette a mozgalommal szemben komoly fenntartásokkal bíró Függetlenség című lap is, de a miskolci lapokkal ellentétben nem számolt be arról, hogy a borsodiak véleményét formáltak ugyan a kérdéstről, de kifejezetten nem a honvédegyletek feladatának tartották a kérdés megítélését.

A *Jász kerületi Honvédegylet* 1884. október 6-ára Jászberényben ünnepi gyászmisét hirdetett, amelyen kihasználva a helyi '48-as honvédek megjelenését, rendkívüli közgyűlést is tartottak a Görgei-ügy miatt. Ezen a gyűlésen testületileg alkottak erkölcsi véleményt a rehabilitációs mozgalomról, amelyet egyöntetűen helytelenítettek.⁴⁶

A *Szatmár megyei Honvédegylet* Szatmáron megtartott rendkívüli közgyűlésén is nagy többséggel fogadták el a következő indítványt: „Miután a világsí fejezetével Görgeynek egy oly gyalázatos fejezetét képezi, melyet saját önkényéből, előre egyik vezértársával sem közölve, vele csak saját személyét kívánta biztosítani, ellenben többi vezértársát s egy nemzet vitéz hadseregét az ellenség kérlelhetlen boszújának minden feltétel nélkül engedte át, az határozottan kárhozatosnak és végrehajtója, Görgey Arthur, árulónak nyilvánításuk.”⁴⁷ Az indítványból természetesen világosan kitűnik, hogy a Görgeit megbélyegző tagok egyáltalán nem ismerték a világsí fejezetével előzményeit, s azt Görgei egyszemélyes döntésének tartották.

A *Gyöngyös városi Honvédegylet* 1884. december 8-án tartotta meg összejövetelét, s testületileg foglaltak állást Görgei rehabilitációjával kapcsolatban. Határozottan elítélték a kezdeményezést, és az Arad városi és vidéki Honvédegylet 1884. november 29-ei elítélő határozatát tették magukévá. A gyöngyösi '48-as honvédek álláspontja szerint a rehabilitációs mozgalom aláírók nagy része vagy az állam szolgálatában vagy annak befolyása alatt áll, vagyis nem függetlenek.⁴⁸

A *Hunyad megyei Honvédegylet* szintén hallatta a hangját és véleményt alkotott a kérdésben. A Déván megrendezésre kerülő honvédegyűlést Jósika Géza⁴⁹ elnöklete alatt tartották meg. Jósika az egybegyűlteknél elmondta, hogy Görgei megítélésével kapcsolatban három álláspont fogalmazódott meg: az egyik az, hogy Görgei ártatlan, és fel kell menteni a vádak alól, a másik szerint az egykori fővezér a szabadságharc és nemzet árulója, a harmadik álláspont pedig az, hogy e kérdést a történelemre kell bízni. Jósika maga azok közé tartozott, akik Görgei felmentése mellett érveltek. A kérdés körül hosszabb vita nem alakult ki, annak ellenére, hogy akadtak keményebb hangvételű véleménynyilvánítások is. Végül a helyi honvédek testületileg a következő határozatot fogalmazták meg: „A Hunyad megyei honvédegylet egybegyűlt tagjai ez ügyet nem tartják olyannak, mit szótöbbséggel eldönteni lehessen, tisztelvén minden egyes személynek meggyőződését s ez okból az ügy tisztázását a történelemre bízván, az egyet határozatot nem hoz.”⁵⁰

⁴⁵ *Görgey Arthur rehabilitációjához*. Függetlenség, 1884. (5. évf.) 250. sz. szeptember 10. 1.

⁴⁶ *Görgey Arthur rehabilitációjához*. Függetlenség, 1884. (5. évf.) 264. sz. szeptember 24. 1.

⁴⁷ *Görgey rehabilitálása ügyében*. Bereg, 1884. (10. évf.) 39. sz. szeptember 21. 3.

⁴⁸ *Görgey Arthur rehabilitációjához*. Függetlenség, 1884. (5. évf.) 352. sz. december 23. 352. sz. 1.

⁴⁹ Bona: *Századosok*, 1. köt. 511.

⁵⁰ *Hunyadmegyei honvédek Görgeyről*. Magyar Polgár, 1885. (19. évf.) 9. sz. január 13. 2.

Az *Ung megyei Honvédegyletről* tudjuk, hogy képviselőjük részt vett az 1885. március 9–10-én tartott országos honvédegyűlésen. Petrovay Ákos századost kérték fel, hogy képviselje a szervezetet. Petrovay azt az utasítás kapta, hogy tartózkodjon minden politikai nézetnyilvánítástól, különösen a Görgei-rehabilitációs mozgalom kapcsán se pro, se kontra ne foglaljon állást. Az egyesület nem érezte magát feljogosítva arra, hogy olyan kérdésben mondjon bírálatot, amelyre nem kérték fel. Tehát az Ung megyei honvédek képviselője a helyi veteránok anyagi kérdésének megoldásán kívül más kérdésekben, így a Görgei-ügyben is semleges álláspontot foglalt el.⁵¹

A *Veszprém megyei Honvédegylet* véleményét Görgei árulási vád alóli felmentésével kapcsolatban a Veszprémi Független Hírlap hasábjairól ismerhetjük meg. Mikár Zsigmond a rehabilitációs nyilatkozat aláírásgyűjtésekor ellátogatott e megyébe is, ahol azonban meglehetősen hűvös fogadtatásban részesült. Erről beszámolt a lap is, kiemelve, hogy a megyei honvédegylet elnöke és tagjai egyhangúlag elítélték Görgeit, Mikárt pedig felszólították, hogy a saját testi épségének megóvása érdekében mielőbb távozzon a megyéből.⁵²

A nyilatkozatot aláíró Klapka György a *Vas megyei Lapok* 1884. október 9-ei számában fogalmazta meg álláspontját a kérdéssel kapcsolatban. „Ideje volna 35 év után a kegyetlen üldözéssel felhagyni, és a végítéletet Görgey és tette felől a történelemre bízni.”⁵³ A *Vas megyei Honvédegylet* Klapka véleményére is reagálva hozta nyilvánosságra az 1884. október 12-én megtartott egyleti gyűlésen hozott testületi határozatát.⁵⁴ Álláspontjuk határozott és egyértelmű volt: „A Vas megyei 1848/49-iki honvéd egyesület hazafias kötelességének ismeri a Görgey rehabilitálás érdekében kiadandó manifesztum ellen határozottan tiltakozni, és ennek kezdeményezőit elítélni. Kijelenti egyébként, hogy Görgeyt hazaárulónak tartotta mindig, és most még inkább, midőn a nemzet zömét megbotránkoztató mozgalom megbocsáthatatlan s szörnyű bűnét bizonyító számtalan újabb adat került ismét felszínre. A hazaáruló Görgey számára kegyelmet, rehabilitálást a manifesztum aláírói nem adhatnak, mert ott van rettentő bűnének egyik bizonyossága: Arad a nemzet golgotája ég felé meredező 13 akasztófájával, s az azokon dicső halált halt tábornoktársainak – a nemzet vértanúinak lelke – fent az égben.”⁵⁵ A vasi '48-as veteránok tehát nem csak elítélték a rehabilitációs mozgalmat, de az aláírók személyét is kemény kritikával illették.

A *Budapesti Honvédegylet* álláspontját azért is érdemes kiemelten kezelni, mert a szervezet közismerten egyetértett a kormány politikájával, és a mozgalom kezdeményezői közül Visontai Kovács László és Mikár Zsigmond is ennek az egyesületnek voltak meghatározó tagjai. Az 1884. augusztus 31-ére összehívott rendkívüli honvédegyűlésnek egyetlen témája a Görgei felmentésével kapcsolatos állásfoglalás kialakítása volt, ami egyébként iránymutatásul szolgálhatott volna a többi honvédegylet számára is. Figyelemre méltó azonban, hogy az összefüggés nélkül nagyon kevés '48-as veterán vett csak részt, s komolyabb vita sem alakult ki a napirendi pontról. Az egyesület jelen lévő tagjai nagy többséggel arra az álláspontra helyezkedtek, hogy Görgei nem menthető fel az árulás vádjára alól.⁵⁶

Ennek ismeretében érdekes a honvédegylet Visontai Kovács László által javasolt, az Országos Honvédegylet felé tett nyilatkozata. „Az egyesület alakulása és fennállásának bevallott

⁵¹ *Honvéd értekezlet*. Ung, 1885. (23. évf.) 8. sz. február 22. 2.

⁵² *A Görgey-kupeczek*. Veszprémi Független Hírlap, 1884. (4. évf.) 37. sz. szeptember 13. 2.

⁵³ Bajzik Zsolt: *A Vasvármegyei Honvédegylet története*. In: Tilcsik György (szerk.): *Előadások Vas megye történetéről – Vas megyei levéltári füzetek*, 3. Szombathely, 1990. 462.

⁵⁴ *Görgey Arthur rehabilitációjához*. Függetlenség, 1884. (5. évf.) 290. sz. október 20. 1.

⁵⁵ Bajzik: *A Vasvármegyei Honvédegylet*, 462.

⁵⁶ *A Görgey-ügy*. Politikai Újdonságok, 1884. (30. évf.) 36. sz. szeptember 3. 502.

és eddigelé híven meg is tartott elve és szabálya s kitűzött célja a bajtársak bajainak enyhítése és orvoslása volt és lesz s így semmi oly ügynek tárgyalásába — mint testület — nem bocsátkozik, mely az alakulás kitűzött céljával össze nem egyeztethető s melyben való határozathozatalra magát sem hivatva, sem jogosítva nem érzi. A szabadságharc volt bajnokainak egyéni vélemény szabadságát mint eddig, úgy ezentúl is tiszteletben tartja.⁵⁷ Mivel magyarázható ez a visszafogott, az alapkérdést valójában megkerülő állásfoglalás? Látható, hogy az egyesület tagságának és vezetőségének véleménye alapvetően eltért egymástól, nem tudtak közös állásfoglalást kialakítani. Ugyanakkor a budapesti szervezet számított a honvédegyeleti mozgalmon belül a legnagyobb taglétszámúnak, ezért kiemelten fontos volt, hogy szervezetenként egységes véleményt kommunikáljanak a nyilvánosság felé. Ez lehetett a legnyilvánvalóbb oka, hogy a mozgalom egyik elindítója testületileg semlegesebb álláspontot javasolt.

A *Nógrád megyei Honvédegyelőző Egyesület* 1884. november 29-ei közgyűlésén egy társszervezetnek, az Arad városi és vidéki Honvédegyeletnek a nézeteit tette magáévá. A vármegyei honvédegyűlésen jelenlévő '48-as honvédek egyhangúlag léptek fel és ítélték el a Görgei felmentését célzó mozgalmat. Véleményük szerint a rehabilitációs mozgalom aláása a szabadságharc dicsőséges megítélését, s történelemhamisítás az egykori fővezér felmentése az árulási vád alól. Úgy látják, hogy a kérdés megosztja a '48-as bajtársakat, és újabb feszültséget gerjeszt a honvédegyeleti mozgalmon belül. Határozottan kijelentették, hogy Görgei rehabilitálását csak a történelem vagy egy független, '48-as honvédekből álló esküdtszék mondhatná ki.⁵⁸

A *Hódmezővásárhelyi városi Honvédegyelet* működésével kapcsolatban mutatható ki legjobban, hogy Görgei személyének újbóli előtérbe kerülése milyen mozgósító erővel hatott a volt honvédekre. Az egyesület ugyanis 1871-ben tartotta utolsó közgyűlését, azt követően nincs adatunk arra, hogy bármilyen formában hallatták volna a hangjukat, vagy akár csak formálisan is összejöttek volna. Az 1884. szeptember 29-i honvédegyűlés összehívásának viszont egyértelműen a Görgei-ügy volt az oka. Tizenhárom hallgatásban eltöltött év után fontosnak tartották, hogy testületileg mondjanak véleményt e számukra is fontos kérdésben.⁵⁹ Az összejövetelen harmincan vettek részt, s egyhangúlag hozták a következő határozatot. „Noha még Görgei rehabilitása vonatkozólag fölhívást nem kaptunk, de tekintve, hogy ilyet még kaphatunk, az esetben előre is ünnepélyesen kinyilatkoztatjuk, hogy Görgei rehabilitációjához hozzájárulni nem fogunk, az erre vonatkozható fölhívást visszautasítjuk, mert azon meggyőződésben vagyunk — az egész nemzet egyetemével együtt —, hogy Görgey Arthur altábornagy s főparancsnok ránk nem él, a haza sírjával együtt Világosnál saját katonai s hazafiúi becsülete sírját is megásta; a nemzet őt elítélte, az eddigi történetírók elítélték; további elítéltetését a jövő történetírásra bizzuk.”⁶⁰

A *Budapesti Első Honvéd Aggharczos Egyesület*, amelyet a Budapesti Honvédegyelet ellenében Krivácsy József hozott létre, szintén állást foglalt Görgei ügyében. A rehabilitációval kapcsolatban Kossuth Lajos véleményével értettek egyet, s a gyűlésen résztvevő 318 tag egyhangúán ámulónak nyilvánította az egykori fővezért. Görgei újbóli megbélyegzése azonban lehetőséget teremtett Krivácsyéknek arra is, hogy az általuk mélységesen elítélt Mikár által kezdeményezett szervezkedést is határozottan elutasítsák. A volt fővezér személye körüli vita alkalmat adott az évtizedes ellenségekkel szembeni újbóli fellépésre, személyük és az általuk

⁵⁷ *A budapesti honvédegyesület válaszmánya a Görgey-ügy alkalmából.* Budapesti Hírlap, 1884. (4. évf.) 328. sz. november 28. 3.

⁵⁸ *Görgey Arthur ügye.* Függetlenség, 1885. (6. évf.) 18. sz. január 18. 1.

⁵⁹ *Görgey Arthur rehabilitációjához.* Függetlenség, 1884. (5. évf.) 289. sz. október 19. 1.

⁶⁰ *Görgey Arthur rehabilitációjához.* Ellenzék, 1884. (5. évf.) 228. sz. szeptember 30. 3.

képviselt ügy megbélyegzésére. S hogy állásfoglalásuknak kellő súlyt adjanak, a gyűlés végén elhatározták, hogy az egylet teljes létszámban részt fog venni az országos honvédegyleten.⁶¹

A *Somogy megyei Honvédegylet* 1884. november 13-án a kaposvári városházán tartotta közgyűlését, amelyet szintén hosszabb tényleges tevékenységet nélkülöző időszak előzött meg. Az egylet az 1870-es évektől egészen a Görgei-ügy kirobbanásáig nem hallatott magáról, még az országos honvédegyleteken sem vettek részt. A rehabilitációs mozgalom élénkítette fel az ő tevékenységüket is, hiszen olyan kérdéstről volt szó, amely országos üggyé nőtte ki magát.⁶² A kaposvári közgyűlésen a következő határozatot fogalmazták meg: „Szemben a történelem hamisításra és az országos közvélemény félrevezetésére irányuló mozgalommal, mely Görgei Arthur 1848–49-iki honvéd altábornagynak erkölcsi rehabilitálása végett bizonyos klikk által indított, a Somogy megyei honvéd egylet határozottan kijelenti, hogy azon embert, ki ellen az aradi Golgotha és annyi mártír sírja szólal fel, ki Klagenfurtban éppen ekkor kényelmes életet élt, erkölcsileg megholtnak tartja és róla a hazaárulás bűnét semmiféle vezeklés óceánja le nem moshatja. Kövesse e mérhetetlen bűnért a magyar nemzet s a szabadság szerető emberiség átka.”⁶³

A felfokozott hangulatban várt országos honvédegyletet megelőző, 1885. február 3-án megtartott újabb kaposvári közgyűlésen számos más téma mellett a Görgei-ügy ismételt terítékre került. Az egyletet képviselő honvédek azt az utasítást kapták, hogy az országos gyűlésen igyekezzenek kerülni a témát, s ha az mégis napirendre kerül, akkor a magánvélemények tiszteletben tartása mellett hangsúlyozzák, hogy Görgei Artúrról és tetteiről a történelem fog ítélni. Mi magyarázhatja a két állásfoglalás közötti lényeges különbséget? Az 1884-es határozat megfogalmazásában a meggyőződés mellett talán az érzelmek játszhattak elsősorban szerepet, 1885 télutójára azonban egyértelművé vált, hogy a rehabilitáció kérdése már-már a politikai küzdelmek egyik témája lett, s a somogyi volt honvédek nem szerettek volna e küzdőtér szereplőivé válni, így inkább diplomatikusabb egyleti vélemény képviselőre utasították megválasztottjaikat.⁶⁴

A *Zenta városi Honvédegylet* 1884. szeptember 30-án tartotta rendkívüli közgyűlését. A zentai '48-as veteránok azon a határozott állásponton voltak, hogy a Görgei-ügyre egyértelműen és testületileg kell választ adniuk, s ennek lényegét a következőképpen fogalmazták meg: „A hazaárulót elítélte a nemzet, ennél fogva az egész nemzet ítéletét megváltoztatni a honvédegyleteknek joga nincsen, s ha joga volna se tehetné ezt oly bebizonyított tényekkel szemben, melyek hazaárulását kétségteleníteni tetszik, ugyanezért részről a rehabilitáció ellenében egyszerű nyilatkozat közétételét ajánlja.”⁶⁵

A *Heves megyei Honvédegylet* 1884. december 3-án tartott választmányi ülésének jegyzőkönyvét a helyi lap is közölte.⁶⁶ Ennek tanúsága szerint a hevesi '48-as volt honvédek egyrészt támogatták az aradiak azon kezdeményezését, hogy az 1884 decemberére tervezett, de

⁶¹ *A budapesti első honvéd-aggharczos-egylet tegnapi gyűlésén*. Ellenzék, 1884. (5. évf.) 253. sz. október 29.

⁶² Olyannyira központi kérdés volt ez számukra, hogy befolyásolta az egylet új, 1885-ben megfogalmazott alapszabályát is. Lásd erre: Ress: *A Somogy megyei Honvédegylet története*, 127.

⁶³ *Somogy megyei 48-as honvéd-egylet közgyűlése (Görgey-féle ügyben)*. Somogy, 1884. (18. évf.) 47. sz. november 19. 2.

⁶⁴ Hadtörténelmi Levéltár, VI. 14. 3. d. A Somogy megyei Honvédegylet 1885. február 3-ai honvéd gyűlésének a jegyzőkönyve.

⁶⁵ *Görgey Arthur rehabilitációjához*. Függetlenség, 1884. (5. évf.) 321. sz. november 21. 1.

⁶⁶ *A hevesmegyei 1848-49-iki honvédek egylete 1884. évi decz. 3-án tartott választmányi ülésének jegyzőkönyvéből*. Eger, 1884. (23. évf.) 51. sz. december 18. 467.

elhalasztott országos honvédyűlést 1885. március 15-én Aradon tartásuk meg. Másrészt az egyesület tagjai teljes mértékben egyetértettek a Görgei felmentését gyalázatosnak bélyegző aradi szervezettel, és arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a Központi Választmány működése 1884 májusában lejárt, tehát nem jogosult összehívni a következő év márciusára tervezett honvédyűlést.⁶⁷ A Heves megyei Honvédegyesület azon szervezetek közé tartozott, amely részt vett az 1870-es évek politikai csatározásaiban, véleményeikkel nagyrészt az ellenzéki tábor erősítették, így állásfoglalásuk e kérdésben korántsem tekinthető meglepőnek és váratlanoknak.

Az *Esztergom megyei Honvédegyesület* tagjai 1884. szeptember 8-án tartottak rendkívüli közgyűlést Esztergomban. Ezen a megyei honvédegyesület valamennyi tagja mellett további harminc vidéki 1848-as honvéd is részt vett. Hasonlóra korábban nem volt példa egyetlen honvédegyesület összejövetelén sem. Az ülés megnyitását követően az elnöklő Barta András⁶⁸ tüzérőrnagy felkérte a tagokat, hogy ha lehet, érzelmeiktől mentesen foglaljanak állást Görgeivel kapcsolatban, sem esetleges ellen- vagy rokonszenvük ne befolyásolja őket, hiszen országos jelentőségű ügyről van szó.⁶⁹ Elsőként Rényi Rezső volt vörössipkás főhadnagy, az egyesület titkára⁷⁰ szólt. Beszédében hangsúlyozta, hogy Görgei már 1849 nyarán Komáromban gyalázatos hangon beszélt Kossuth Lajosról, s már ez alapján is megkérdőjelezhető a hazafisága. Mély meggyőződéssel vallotta, hogy Kossuth ítélete Görgei fölött helytálló, s rá csak mint erkölcsi halottra lehet tekinteni. Kemény kritikát fogalmazott meg a „névtelen gyászlovagokról”, azaz a rehabilitációs mozgalomban résztvevőkről is. Indítványában a következőt javasolta: „Görgey Arthur a világosi fegyverletétel óta holt ember, nem lehet szó magáról Görgeyről, mert holt emberrel szóba állani, igazolásokba bocsátkozni erkölcsileg is lehetetlen, azonban szó lehet itt arról és illetőleg azokról, kik Görgey árnyékának névtelen lovagjai, s mit maga Görgey nem merészlett, ők bátrak, merészek, botrányosnak és a nemzet közvéleményének czynismussal szemébe nevetni, történelem. Ezek ellen lehet és kell ítéletet mondanunk, s ebben átadnunk őket a közmegevetésnek, kik korteskedéssel akarják megvesztegetni lelkünk jobb felét, hogy általunk a történet lapjait meghazudtolják, meghamisítsák. E hamisítók ellenében ki kell mondanunk ítéletünket, ezt pedig a történelem ítéletéi e kell építenünk, mely Görgey tettét ámulásnak bélyegzi, és akkor mind azok, kik indokolatlan rehabilitációját erőszakolják: az ámulás büntényének részeseiként tekintendők lévén, a méltó megevetésének tárgyai.”⁷¹ Burián Pál⁷² százados Rényi indítványát azzal egészítette ki, hogy a Görgei felmentésén munkálkodókat tekintsék az ő cinkostársainak, hiszen mióta a közvélemény megbélyegezte a volt fővezért, nem merült fel olyan adat, ami ezen ítélet megváltoztatását indokolná.⁷³ A szavazás során Rényi és Burián javaslatát egyhangúlag elfogadták. Az esztergomiak álláspontja azért figyelemre méltó, mert határozatukban nemcsak Görgei személyét ítélték el, hanem egyértelmű támadást intéztek a rehabilitációs mozgalomban résztvevő személyek ellen is. Döntésükön a Görgeivel szemben táplált ellenszenv túl egyértelműen tetten érhető a politikai motiváció is, hiszen közismerten az ellenzék, a Függetlenségi

⁶⁷ *A 48-as honvédek orsz. Egyesülete. Eger, 1885.* (24. évf.) 12. sz. március 17. 5.

⁶⁸ Bona: *Tábornokok és törzstisztek*, 1. köt. 172–173. (Az Egri Hetilapban Bartha Endreként említik.)

⁶⁹ *Görgei rehabilitációja.* Esztergom és Vidéke, 1884. (6. évf.) 73. sz. szeptember 11. 3.

⁷⁰ Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok*, 3. köt. 32–33.

⁷¹ *Görgey rehabilitációja.* Pesti Hírlap, 1884. (6. évf.) 250. sz. szeptember 10. 10–11.

⁷² Bona: *Századosok*, 1. köt. 221–222.

⁷³ *Görgey rehabilitációja.* Pesti Hírlap, 1884. (6. évf.) 250. sz. szeptember 10. 11.

Párt támogatói voltak. S a mozgalmat elindító Mikár Zsigmond személye is hosszú ideje szálla volt az ellenzéki érzületű volt '48-as honvédek szemében.⁷⁴

A Győr városi Honvédegylet tagjait 1884. november 9-ére hívták össze, hogy egy rendkívüli közgyűlésen mondjanak véleményt Görgei történelmi szerepéről, s a többi honvédegylet-hasonlóan határozatot hozzanak esetleges rehabilitációjáról. A nagy érdeklődéssel kísért összejövetelen Krisztinkovich Ede,⁷⁵ az egylet elnöke ismertette a kezdeményezést, majd több hozzászólás után a jelenlévők testületileg a következő nyilatkozatot fogadták el: „Szemben a történelem félrevezetésére irányuló azon mozgalommal, mely Görgei Arthur 1848–49-iki honvédtábornagnak rehabilitálása végett indított, hivatkozva az 1883-dik évi október 6-dikán Kossuth Lajoshoz, az önzetlen hazaszerelme ez utólrhetlen példányképehez, születése 81-dik évnapjának alkalmából intézett üdvözlő feliratunkra, melyben a két császár trónját megrendítő 1848–49. évi szabadságharczuuk összeomlását belső árulás miatt bekövetkezettnek mondjuk ki; továbbá tekintettel arra, hogy nekünk, 1848–49-diki honvédeknek, jögnk van annyi önérzethez, miképpen a magyar nemzet és a történelem ítélete által az árulásáért megvetett Görgei Arthur felett szavakat adjunk ama közvéleménynek, miszerint ez ember reánk és az egész magyar nemzetre nézve nem él: ő a haza sírjával együtt Világosnál saját katonai, úgy hazafiui becsülete sírját is megásta. Mi, kiket az elárult haza szent földén megkímélt a halál, hogy az 1848–49-diki évek szabadságharcában és az oltárrá vált vesztőhelyen elesett honfitársaink hí emléketét őrizzük, ezennel ünnepélyesen kinyilatkoztatjuk, miképpen az 1848–49. évi aug. 13-iki világosi fegyverletételt határozottan Görgei árulása megtestesülésének tekintjük. Kövesse őt e mérhetlen bűnéért továbbra is a magyar nemzet és az emberiségnek csak a hazaárulót érhető megvetése.”⁷⁶

A Rikán belöli Honvédegylet a Kézdivásárhelyen tartott rendkívüli közgyűlésén hozott határozatot a közvéleményt és a '48-as honvédeket lázban tartó Görgei-rehabilitációs mozgalomról. A szervezet következő állásfoglalása azért is figyelemre méltó a honvédegyleti mozgalmon belül, mert a Budapesti Honvédegylet után ők rendelkeztek a legnagyobb taglétszámmal, ezért jelentős súllyal bírtak.⁷⁷ „A Háromszék megyei Rikán belöli honvéd-egylet még ez idő szerint is egy pár ezer élő tagot képvisel és folytonosan figyelemmel kíséri különösen azon eseményeket, melyeknek forrása az 1848–49-ki évekből ered. Ilyen történelmi kérdésnek tekintjük a Görgey Arthur tábornok rehabilitációja felett megindult mozgalmat [...] véleményünket és ítéletünket felette abban foglaljuk össze, hogy ha Görgey nem is volt szándékos áruló, de minden katonai cselekménye és intézkedése azon időktől fogva, melyeket említettünk, az árulás bélyegét viseli magán; így jutott a nemzet Világoshoz, hol a hazafi-érzelmektől átszellemült magyar serget és annak tizenhárom hős tábornokát sírba temette.”⁷⁸

A Nagykikindai városi Honvédegylet 1884. szeptember 14-én tartotta meg közgyűlését, s ezen a következő határozatot mondták ki: „Görgei Arthur altábornagy-főparancsnokot a nemzetre nézve meghalt embernek tekintvén, annak rehabilitációja érdekében megindult mozgalmat rosszalja s visszautasítja: mert felette a nemzet már ítélte, s a történelem tovább fog ítélni felette.”⁷⁹

⁷⁴ Görgey Arthur „rehabilitációja”. Ellenzék, 1884. (5. évf.) 211. sz. szeptember 10. 3.

⁷⁵ Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok*, 2. köt. 323.

⁷⁶ A Görgey-ügyhöz. Ellenzék, 1884. (5. évf.) 264. sz. november 12. 3.

⁷⁷ A Görgey-ügy. Politikai Újdonságok, 1884. (30. évf.) 40. sz. október 1. 558.

⁷⁸ A Rikán belöli honvéd-egylet jegyzőkönyve a Görgey rehabilitáció tárgyában. Magyar Polgár, 1884. (18. évf.) 225. sz. szeptember 30. 5.

⁷⁹ A Görgey-ügy. Politikai Újdonságok, 1884. (30. évf.) 39. sz. szeptember 24. 541.

A Komárom megyei és városi Honvédegylet tagjai az elsők között reagáltak a Görgei felmentését célzó kezdeményezésre. Amint a sajtóban megjelent az erről szóló beszámoló, 1884. július 27-ére rendkívüli közgyűlést hívott össze az egylet vezetősége. A gyűlés szabályosságával kapcsolatban a későbbiekben többen is megfogalmazták fenntartásait, hiszen olyan volt honvédek is részt vettek rajta, akik formálisan nem voltak az egylet tagjai, a Komárom környéki településeken lakókat pedig nem hívták meg arra. A megjelentek aztán éles hangon utasították vissza kezdeményezést, hangot adva azon meggyőződésüknek, hogy Kossuth és a közvélemény ítélete Görgei felett helytálló, megváltoztatni azt nem lehet. Komárom kiemelten fontos szerepet töltött be a szabadságharc idején, ezért az itteni honvédegylet munkáját fokozott érdeklődés kísérte, tekintélye volt a mozgalmon belül. Érthető tehát, hogy a rehabilitációt elítélő nyilatkozatokat több társ szervezet is magáévá tette.⁸⁰

1884. február 8-án tartotta meg közgyűlését a Görgei-ügy kapcsán a Székesfehérvár városi Honvédegylet. A szervezet álláspontja szerint „Mikár és cimborái” nem tudták bizonyítani Görgei ártatlanságát, s az egylet egyértelműen árulónak bélyegezte az egykori fővezért. Határozatuk indoklásában a már jól ismert vádak sorakoztak: Görgei 1848 decemberében Mórnál cserbenhagyta Perczel Mór hadtestét, nem sietett annak segítségére; 4000 márkát hagyott orosz kézre kerülni; az 1849. augusztus 2-án Debrecennél vívott ütközetben feláldozta a Nagysándor József tábornok által vezetett magyar hadtestet, s természetesen a legnagyobb bűne a világsi fegyverletétel volt.⁸¹

A Csanád megyei Honvédegylet munkájáról alig van adatunk a Görgei ügy kirobbanása előtti évtizedből. Az 1885 januárjában megtartott közgyűlésükön először új vezetőséget választottak, ebből is arra következtethetünk, hogy ezt megelőzően hosszabb ideje nem folytattak aktív egyleti tevékenységet. Ők arról határoztak, hogy a Görgei rehabilitációját kezdeményező okmány másolatát a makói lakossággal együtt 1885. február 2-án nyilvánosan elége-
tik, s a lapok beszámolója szerint ez meg is történt. A következő nyilatkozatot tették közre: „Tekintettel arra, hogy 1848–49-iki önvédelmi szabadság-harcban honvéd altábornagy és fővezér Görgey Arthur, mint a világsi fegyverletétel előkészítője – és végrehajtójának – a honvédsereg fegyverbecsületének rovására történt e tevékenykedése a közvélemény ítélőszéke által ármány és árulás nagy büntényének minősítettven, e súlyos vád egyéb történelmi adatokon felül a szabadságharc után a nemzet Golgothájává lett Aradon kivégzett vértanúk el-este és gyászos halála által hozzáférhetetlen bizonyítékra alapítottat, ennél fogva egyletünk Görgey Arthurt a rá nehezedő árulás vád terhe alóli feloldásra magát hivatottnak nem tekinti, sőt amennyiben Kossuth Lajos, nagy hazánk fiának 81-ik születési évfordulója alkalmából történt országos üdvözlítő feliratunk nyilván kifejezést ad azon meggyőződésnek, hogy az 1848–49-iki szabadságharcban kivívott győzelmében vetett hite, bizalma és reménye nem verhetett gyökeret s egészben s egészben ezért nem mehetett teljesebbé: azon országos mozgalommal szemben, melynek következtében némelyek részéről e súlyos vád meggyengítése s esetleg megszüntetése 35 év után a történelem eddigi adatai a közvélemény ítélőszéke által kimondott kárhóztató ítéletet megsemmisíttetni céloztatik és a fegyverbecsület is megkíséreltetik – a már meggyőződésünkhöz szigorú következetességgel, a mely megilletőség és méltó megütközés hangján kijelentjük, hogy e mozgalmat sem időszerűnek, se jogosultnak és hivatottnak nem tartjuk és azt kárhóztatólag elítéljük, s Görgeyt nyilván hazaárulónak jelentjük ki.”⁸²

⁸⁰ Görgey Arthur rehabilitációjához. Függelenség, 1884. (5. évf.) 237. sz. augusztus 27. 1.

⁸¹ Görgey ügye. Függelenség, 1885. (6. évf.) 52. sz. február 22. 1.

⁸² Görgey ügye. Függelenség, 1885. (6. évf.) 52. sz. február 12. 1.

A honvédegyleti mozgalmon belül kiemelt figyelem kísérte az *Arad városi és vidéki Honvédegylet* tevékenységét. Ez érthető, hiszen a város, a „magyar Golgota” az ott kivégzett honvédtábornokok folytán megkülönböztetett helyet foglalt el a nemzeti emlékezetben, s az aradiak az ott élő volt honvédekkel élénken ápolták a vértanúk emlékét. 1874-ben pedig, a vértanúk kivégzésének 25. évfordulóján itt rendezték meg az országos honvédegyűlést is. Az egylet azon kevés szervezetek közé tartozott, amelyek az 1870-es években is aktívak voltak, folyamatosan nyomon kísérhető a tevékenységük. Természetes tehát, hogy az aradi öreg honvédek is közgyűlést hívtak össze a Görgei-ügy kapcsán. Ezen az egylet elnöke, Hets János⁸³ elmondta a jelenlévőknek, hogy számos honvédegylet nyilatkozott már a Görgei-üggyel kapcsolatban, és ez alól az aradi szervezet sem lehet kivétel, hiszen a vértanúk sírjának és emlékének ápolása kapcsán az egyik legilletékesebb a kérdésben. Beszámolt továbbá arról is, hogy a Komárom megyei Honvédegylet megküldte a Görgei Artúrt árulónak bélyegző nyilatkozatát, s ezt fel is olvasta a jelenlévőknek. Ezt követően Barabás Péter⁸⁴ kért szót, s javasolta, hogy az egylet ne csak Görgeit bélyegezze árulónak, hanem azokat is, akik mentegetni próbálják az egykori fővezért. Lukácsy Miklós⁸⁵ mérsékeltebb álláspontot terjesztett elő, szerinte Görgei cselekedeteinek megítélése nem az egykori bajtársak feladata, tehát az ítéletet bízzák az utókorra és a jövő történészeire. A közgyűlésen többen felvetették azt is, hogy az aradi honvédek szólítsák fel a volt kormányzóelnököt, Kossuth Lajost, hogy foglaljon nyíltan állást a mozgalommal kapcsolatban. Ezt az indítványt az egylet elnöke azzal hátrította el, hogy a kérdéssel nem illik zavarni Kossuthot.⁸⁶ A válaszmány végül egyhangúlag elfogadta Lukácsy javaslatát, és a következő nyilatkozatot adta ki: „Minthogy az aradi honvéd-egylet Görgey rehabilitációja tekintetében hivatalos felhívást nem kapott – tekintettel a várható ilyenmű felhívásra, mondja ki az aradi honvéd-egylet, már a felhívás meggátlása végett is, miszerint: azon föltevést, hogy az aradi honvéd-egylet tagjai, Görgey tábornok rehabilitációjához hozzájárulni szándékoznának – önérzetük teljes felháborodásával el- és visszautasítják.”⁸⁷

Az országos honvédegyűlés előzményei

Az Országos Honvédegylet Központi Választmánya 1884. november 29-én körlevelet küldött a vidéki szervezeteknek, mert próbálták felmérni, hogy az érzékelhetően újjáéledő honvédegyleti mozgalom hány aktív egylettel és taggal rendelkezik. Ennek érdekében a következő adatokat kellett minden tagszervezetnek beküldeni: nyilatkozat az egylet működéséről, a helyi válaszmány és a tagok névsora, az egylet tagságának létszáma, a szervezet pontos címe, elnökének és jegyzőjének neve, valamint az egylet alapszabálya.⁸⁸ Ugyanakkor kihasználva a Görgei megítélése körül kirobbant heves vitát és érzelmeket felszólította őket, hogy mozgósítsák tagjaikat, szervezzék újra önmagukat, s kapcsolódjanak be a honvédegyleti közösség életébe, hiszen közös ügyük 1848/1849 szellemiségének őrzése és a volt honvédek érdekeinek képviselete. A felhívásnak számos egylet eleget tett, több példát találunk arra is, hogy

⁸³ Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok*, 2. köt. 50.

⁸⁴ Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok*, 1. köt. 90.

⁸⁵ Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok*, 2. köt. 415.

⁸⁶ *Görgei „rehabilitálása”*. *Ellenzék*, 1884. (5. évf.) 218. sz. szeptember 18. 4.

⁸⁷ *A Görgey-ügy*. *Politikai Újdonságok*, 1884. (30. évf.) 39. sz. szeptember 24. 541.

⁸⁸ *Hadtörténelmi Levéltár VI.14. 2.d. Az Országos Honvédegylet Központi Választmányának körülete a honvédegyletekhez*, 1884. november 29.

korábban létező, de időközben tevékenységét szüneteltető egyesület alakult újjá, ilyen volt például a Szeged városi Honvédegylet.⁸⁹

Egy valóban a vitára koncentrálni országos honvédegyűlés összehívásának mindez elengedhetetlen előfeltétele volt. A Heves megyei Honvédegyület 1884. december 3-i jegyzőkönyvéből azonban kiderül az is, hogy az országos összejövetelt eredetileg 1884. december 15-én tervezték megtartani Budapesten, a Görgei-ügy súlya miatt azonban a Központi Választmány bizonytalan időre elhalasztotta azt.⁹⁰ Az előzőekben már utaltunk rá, hogy az Arad városi és vidéki Honvédegyület 1885. március 15-ére Aradra tervezett országos honvédegyűlést szervezni. Az aradiak azzal érveltek, hogy a Központi Választmány tagjait egy évre választották meg, ez 1884 májusában lejárt, ennél fogva megszűnt minden rendelkezési jogosultsága. Határozottan elítélték az Országos Honvédegyület vezetőségének halasztási törekvéseit, és azzal vádolták, hogy ezzel akarják lehetetlenné tenni, miszerint az egyesületek véleményét formálhasznának és közösen nyilatkozhasznának a Görgeit felmenteni akaró törekvésekről.⁹¹

Az aradiak vádjai nem voltak teljesen alaptalanok, mert a honvédegyeleti mozgalom országos vezetői érzékelték a felfokozott hangulatot és a honvédegyletek többségének ellenállását a Görgei-ügy kapcsán, s természetesen igyekeztek elkerülni a várható botrányt, ezért többször is azt hangoztatták, hogy a fővezér körül kialakult vita nem képezheti tárgyát az országos honvédegyűlésnek.⁹² A következő hetekben az aradiak mellett több egyesület is megvádolta a Központi Választmányt, hogy minden eszközzel el akarják érni, hogy a Görgei megítélésének kérdése ne kerüljön napirendre. Az Esztergomi városi Honvédegyület elnöke, Burián Pál például azt hangoztatta, hogy a gyűlés tárgysorozatának megállapítása nem a Központi Választmány feladata, hiszen lejárt a mandátumuk, meggyőződése szerint ez már az új választmány hatáskörébe tartozik.

Az előzményekből már sejteni lehetett, hogy az országos gyűlés parázs viták színtere lesz, s nem kerülhető el a botrány sem. A felfokozott hangulatban óriási figyelmet kapott az 1848-as öreg honvédek éves találkozója, s az eseményt a rendőrség külön is biztosította.⁹³

Az 1885. március 9–10-én megtartott országos honvédegyűlés

1885. március 9-én a pesti vármegyeháza tanácstermében nagy számban jelentek meg az 1848-as volt honvédek. A találkozón végül 52 honvédegyület képviselte magát közel 150 fővel.⁹⁴ Az óriási érdeklődésre jellemző, hogy a honvédeken kívül szépszámú „civil” is megjelent, s ott voltak a rendőrség képviselői is. A jelenlévők között szép számmal akadtak olyan volt honvédek is, akik nem rendelkeztek megbízólevéllel, ők az érdeklődőkkel együtt a karzaton foglaltak helyet, véleményt alkothattak, de szavazati joggal csak az egyesületek megbízott képviselői bírtak.⁹⁵

Az összejövetelen az Országos Honvédegyület vezetése Tisza László elnökkel az élén egyértelműen Görgei áruló vád alóli felmentése mellett foglalt állást. Velük szemben a közvélemény nagy részét képviselő honvédegyesületek álltak, akik Görgeit továbbra is árulónak

⁸⁹ Hadtörténelmi Levéltár VI.14. 2.d. Szeged városi Honvédegyület válasza az Országos Egyesületének Központi Választmányának.

⁹⁰ *A hevesmegyei 1848-49-iki honvédek egyesülete 1884. évi decz. 3-án tartott választmányi ülésének jegyzőkönyvéből.* Eger, 1884. (23. évf.) 51. sz. december 18. 467.

⁹¹ Uo.

⁹² Uo.

⁹³ *A honvéd-egyesületek küldötteihez.* Függetlenség, 1885. (6. évf.) 65. sz. március 7. 1.

⁹⁴ Farkas: *„Régi honvédek”,* 1049–1050.

⁹⁵ *A névtelen hősök maradékai.* Budapest Hírlap, 1885. (5. évf.) 68. sz. március 10. melléklet 1-2.

tekintették. Néhány egyesület megkísérelte megelőzni a botrányt, és el szeretnék volna érni, hogy Görgői rehabilitációjának kérdése ne kerüljön napirendre.⁹⁶ A beszámolókból az derül ki, hogy a megjelentek rendkívül idegesek, feszültek voltak, puszkaporos légkör uralta az országos honvédegyűlést. A napirendi pontok között a honvédegy szemponyjából fontos kérdések is szerepeltek ugyan, a jelenlévők azonban mindannyian a Görgői-ügy lezárását, megvitatását várták, vagy próbálták azt megkerülni.⁹⁷

A gyűlést Tisza László igyekezett a legnagyobb tapintattal levezetni, mégis érződött, hogy komoly botrány van készülőben. Már az elején elszabadultak az indulatok, amikor az egymással is rivalizáló fővárosi honvédegyesületek kérdése került megvitatásra. Több éves, évtizedes személyes sérelmek bukkantak itt felszínre, amelyek miatt nem lehetett korábban azokat egységbe tömöríteni, márpedig a közös, egységes fellépés adott volna még nagyobb súlyt a mozgalomnak.

Egy következő napirendi pontban azt az indítványt vitatták meg, amely szerint az Országos Honvédegyület fő kötelességévé kell tenni, hogy felügyeljen az 1848/1849-es honvédség szellemi és anyagi érdekeire, kísérelje figyelemmel s ellenőrizze az egyes egyesületek tevékenységét, pénzügyeit, és lépjen fel minden olyan törekvéssel, esettel szemben, amely ségelyent hoz a honvéd ügyre, a honvéd névre. Boócz Lajos,⁹⁸ a budai egyesület elnöke tiltakozott azon bevett gyakorlat ellen, miszerint a vidéki honvédegyesületek a központi vezetőség beleegyezése nélkül gyűjtéseket rendeznek, s a maguk céljaira multságokat tartanak. Az indítványt eredeti formájában elvetették ugyan, de elfogadták Visontai Kovács László kompromisszumos javaslatát. Ennek értelmében a jövőben az ilyen rendezvényekről utólag be kell számolni az egyesületeknek. Egyetértettek az elnöklő Tisza László azon indítványával is, hogy az alapszabályokat csak a következő közgyűlésen vitassák meg.⁹⁹

Ezt követően került sor a várva várt „ütközetre”, döntést kellett hozni arról, hogy megvitatás-e a Görgői felmentését célzó kezdeményezést, avagy sem. A Görgői mellett kardoskodók kisebbségben lévő csoportjának láthatóan az volt a célja, hogy megakadályozzák a kérdés napirendre vételét. Felmérték ugyanis, hogy ha ezt nem sikerül elérniük, az Országos Honvédegyület vezetése komoly presztízsveszteséget szenved el, hiszen a már ismert honvédegyületi álláspontok alapján előre meg lehetett jósolni a várható eredményt. A napirendre vételről végül név szerinti szavazást rendeltek el, amelyen meglepően szoros eredmény született, ugyanis mindösszesen 8 szavazatnyi különbséggel kerekedtek csak felül a kérdést tárgyalni kívánók.¹⁰⁰

A Görgői-kérdést napirendre tűzték tehát, s az olykor már-már a becsületsértés határát súroló vita közben három indítvány fogalmazódott meg. A Sopron megyei Honvédegyület képviselői felhatalmazásuknak megfelelően a Görgői rehabilitálását s ezáltal az eredeti nyilatkozatot helyeslő javaslatot fogalmazták meg. A komáromi egyesület képviselői indítványukban elítélték ugyan a volt fővezér felmentésére irányuló mozgalmat, de Görgői megítélését az utókorra bízták volna (ennek elfogadása esetén az Országos Honvédegyület vezetése nagyobb presztízsveszteség nélkül kerülhetett volna ki az ügyből). A szabolcsi honvédegyület képviselőinek javaslata ezzel szemben határozottan elutasította a kezdeményezést, s Görgőit továbbra is a szabadságharc egyértelmű áruelőjének bélyegezte.¹⁰¹ A végső szavazás előtt

⁹⁶ Tóth: „Koszorút a hősnék sírhalmára”, 189.

⁹⁷ *A névtelen hősnék maradékai*. Budapest Hírlap, 1885. (5. évf.) 68. sz. március 10. melléklet 1-2.

⁹⁸ Bona: *Hadnagyok és főhadnagyok*, 1. köt. 202.

⁹⁹ *A névtelen hősnék maradékai*. Budapest Hírlap, 1885. (5. évf.) 68. sz. március 10. melléklet 1-2.

¹⁰⁰ *A magyar orsz. honvédegyűlés*. Ellenzék, 1885. (6. évf.) 57. sz. március 10. 222.

¹⁰¹ *48-as honvédek országos honvédegyűlése*. Pesti Hírlap, 1885. (7. évf.) 68. sz. március 10. 4.

parázs hangulatú vitában próbálták meggyőzni a rehabilitációellenes honvédeket álláspontjuk megváltoztatására, a szabolcsiakat pedig arra kérték, hogy gyakoroljanak önmérsékletet, s vonják vissza indítványukat – sikertelenül.¹⁰²

Az országos honvédegylet végül meghozta ítéletét az egykori fővezérről, és a következő nyilatkozatot fogadták el: „Mondja ki az Országos Honvédegylet, mint a kérdésben egyedül illetékes fórum, miszerint Görgey Arthur 1848/49-iki szabadságharcunk fővezére érdekében, 1884. május 30-ik napján bajtársaink egy kis töredéke által kibocsátott és a történelem meghamisításra és ezáltal az utónemzedék félrevezetésére célzó nyilatkozat aláírásának egyoldalú eljárását rosszalja és azt magától nem csak elutasítja, komoly higgadt, megfontolás után Isten és ember előtt ünnepélyesen kinyilatkoztatja, hogy a nemzet közvéleménye által már 35 évvel ezelőtt Görgey Arthurra kimondott hazaárulás vádját fenntartja, őt a hazára erkölcsileg halottnak nyilvánítja.”¹⁰³

A nyilatkozat elfogadását követően paródiába illő jelenetekre került sor, s a Görgei vád alóli felmentést pártolók többsége kivonult a teremből, Tisza pedig lemondott az Országos Honvédegylet elnöki pozíciójáról. A helyzet még jobban eldurvult, amikor a gyűlésen maradt, jobbára ellenzéki politikai beállítottságú öreg honvédek megpróbálták új elnökséget és tisztikart választani. A rendőrség, hogy megakadályozza a még nagyobb konfliktust, ekkor feloszlatta a gyűlést. A feloszlatast követően az ellenzéki többség a Pannónia vendéglőben folytatta a megbeszélést, s elhatározták, hogy másnap folytatják a gyűlést, amelyre Tiszát is meghívják, biztosítva őt arról, hogy a győztes többség is bizalommal viseltetik iránta, és hajlandó újra megválasztani elnöknek. Kijelentették azt is, hogy Görgei elítélése azért volt elkerülhetetlen, mert a felmentést pártoló volt honvédek és tisztek mint testület írták alá a nyilatkozatot és helyezték el azt a Nemzeti Múzeumban. Görgei elítélése szerintük ezzel szemben szolgáltatott erkölcsi elégtételt számukra.¹⁰⁴

Másnap immár nyugodtabb körülmények között folytatódott az országos gyűlés, s ezen Tiszát megerősítették az Országos Honvédegylet elnöki tisztségében. A Görgei-ügy zárásaként pedig az országos honvédegyleti mozgalom elfogadta a szabolcsiak indítványát, és az árulás vádjában ismételten elítélte Görgei Artúrt.¹⁰⁵ Tiszát megerősítették tehát elnöki pozíciójában, a tisztújítás azonban ekkor elmaradt, erre majd csak az 1885. október 12-én tartott országos honvédegyleten kerül sor, ahol egyébként szintén Tisza Lászlót választották elnöknek.¹⁰⁶

Görgei vád alóli tisztázásának ügyével még hosszú évekig foglalkozott a sajtó, olykor erőteljesen személyes szálakat is megpendítve. Mikár Zsigmond, a mozgalom egyik elindítója becsületsértés címén sajtópert is kezdeményezett a Függetlenség című lap egyik szerkesztőjével és egykori honvéd bajtársával, Babos Károly főhadnaggyal szemben, mert „megbotozott hős”-nek titulálták, illetve gúnyos megjegyzéseket tettek rá: “ Mikár úr keményen meg van verve, hogy egyhamar nem fog rehabilitálni.” Igaz, a pert nem nyerte meg, de az eset arra mindenképpen rávilágít, hogy milyen érzelmeket kavart még az 1880-as évek közepén is Görgei személye egykori bajtársai körében, s a szembenálló felek ki- és megbékéltetése szinte lehetetlen volt.¹⁰⁷

¹⁰² *Az országos honvédegylet.* Politikai Újdonságok, 1885. (31. évf.) 10. sz. március 11. 133.

¹⁰³ Tóth Sándor: „Koszorút a hősnak sírhalmára”, 190.

¹⁰⁴ *A 48-as honvédek orsz. egyesülete.* Eger, 1885. (24. évf.) 12. sz. március 17. 101.

¹⁰⁵ *Az országos honvédegylet.* Politikai Újdonságok, 1885. (31. évf.) 10. sz. március 11. 133.

¹⁰⁶ Ress: *A Somogy megyei Honvédegylet története*, 130.

¹⁰⁷ Ress Zoltán: *Egy megosztó személyiség – Mikár Zsigmond élete és botrányai.* In: Forgács Márton – Sallay Gergely – Závodi Szilvia (szerk.): *Hadtörténeti Múzeum Értesítője* 20. Budapest, 2020. 216.

A tények ismeretében azt mindenképpen megállapíthatjuk, hogy a Görgői felmentésére irányuló kezdeményezés egyértelműen pozitív hatást gyakorolt a honvédegyleti mozgalomra. Lezárt egy közel másfél évtizedes botrányokkal, pereskedésekkel teli időszakot, s habár a régi személyi ellentétek többnyire továbbra is megmaradtak, a „honvéd-kérdés”, a veterán honvédek sorsával való foglalkozás újra napirendre került. Pozitív volt ez a hatás azért is, mert sok esetben már nem vagy alig működő honvédegyletek éledtek újra, s tagjaik markáns véleményt formáltak egy a múltjukat meghatározó, de a jelenre is kiható megosztó történelmi személyiségről. Az 1885. márciusi országos honvédgyűlés kapcsán például az Szeged városi Honvédegylet is jelezte az országos vezetés felé, hogy újra alakult.¹⁰⁸

A mozgalom Tisza László 1883–1892 közötti elnöksége alatt volt a leghatékonyabb, a Görgői-ügy mellett olyan fontos témák kerültek ismét előtérbe, mint a honvédösszeírás kérdése, amelyet Mikár Zsigmond 1891-ben megjelentetett Honvédnévkönyve teljesített,¹⁰⁹ vagy a honvéd segélyezés és nyugdíjazás ügye. 1885–1886-ban számos honvédegylet készítette el új alapszabályát, közéjük tartozott a Somogy megyei Honvédegylet is. Az 1890-es évek meghatározó történelmi évfordulói (például a szabadságharc félszázéves évfordulója, a Millennium), emlékmű átadásai (többek között az aradi Szabadság szobor), 1848/1849 meghatározó történelmi személyiségeinek halála (Andrássy Gyula gróf, Kossuth Lajos, Perczel Mór) lehetőséget teremtett arra, hogy az egyletek folyamatosan jelen lehessenek a mindennapi életben, a mozgalom ekkor élte újabb fénykorát.

Görgői Artúr történelmi szerepének megítélésével kapcsolatban a rehabilitációs mozgalom jelentette az utolsó nagyobb vitát, az ezt követő években lényegesen ritkultak irányában az ellenséges megnyilvánulások. A felfokozott, érzelmektől átítatott eseményeknek azonban minden bizonnyal hatásuk volt arra, hogy a tábornok öccse, Görgey István¹¹⁰ egykori honvéd százados három kötetben feldolgozza Artúr bátyja 1848/1849-es tevékenységét, s közreadja az erre vonatkozó legfontosabb iratokat.¹¹¹ Az emlékek megkopását vagy az idő múlása által lehetővé vált hitelesebb ítélet megszületését bizonyítja, hogy 1916-ban a kilencvennyolc éves korában elhunyt agg tábornok ravatalánál immár ott voltak a még élő 1848-as veterán honvédek és a Honvédmenház lakói is.¹¹² Kétségtelen, azon honvédegyleteket tagjait igazolta a történelem, akik Görgei megítélését, történelmi szerepének tisztázását az 1880-as években a jövő történészeire bízták.

---

¹⁰⁸ Hadtörténelmi Levéltár VI.14. 2. d. Szeged városi Honvédegylet válasza az Országos Egyesületének Központi Választmányának.

¹⁰⁹ Ress Zoltán: *Honvédnévkönyvek és honvédösszeírások – Adalékok az 1848–49-es szabadságharc utóéletéhez és kultuszához.* Hadtörténelmi Közlemények, 135. évf. (2022) 2. sz. 397–400.

¹¹⁰ Bona Gábor: *Századosok*, 1. köt. 401.

¹¹¹ Görgey István: *1848-1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika.* 1–3. köt. Budapest, 1885–1888.

¹¹² Ress: *Lebó István, első az utolsók között*, 18–19.

ZOLTÁN RESS

*The Motion For the Rehabilitation of Artúr Görgei in 1884–1885
And Its Effect on the Veteran Associations*

Barely ten years after the defeat of the Hungarian war of self-defense and revolution of 1848–1849, the first veterans' association was founded in Hungary, and the number of such groups grew to about 90 in the years following the Austro-Hungarian Compromise. The declared goal of these associations was to support the wounded veterans and the families of the fallen soldiers of the war, to preserve the ideas and memory of the revolution, and to represent the surviving soldiers. Their beliefs were defined by their loyalty to Lajos Kossuth, the former Governor-President was a revered hero in their eyes. Therefore it is understandable that the motion to redefine the historical role of General Artúr Görgei, and absolve him of the accusations of treason in the mid-1880s faced considerable resistance and anger. This study examines the reactions to this motion from the members of the veterans' associations, how it motivated even those organizations that had no real activity for a long time, how it divided the already less than unified veterans' movement, and finally the verdict of the national assembly of these associations on their former leader.